

**Тернопільський обласний комунальний інститут
післядипломної педагогічної освіти
Центр виховної роботи, захисту прав дитини
та громадянської освіти**

**Методичні рекомендації з
питань організації
виховного процесу у
закладах освіти
Тернопільської області
у 2024/2025
навчальному році**

Riznomanit.at.ua

Сьогоденний виховний процес здійснюється в реальному часі – у героїчний період сучасної історії України, яскравого сплеску патріотичної свідомості й масового героїзму українського народу, який обстоює не лише свою свободу й суверенітет у двобої з ворогом; вияву небаченої досі жертвовності українців, яких об'єднала спільна біда і гордість за свій народ, за самих себе й відповідальність перед людством.

Організація виховного процесу в Новій українській школі спонукає педагогів на пошук нових альтернативних форм роботи відповідно до нинішніх умов, які забезпечать належний рівень життєвої компетентності здобувачів освіти, що дозволить брати участь у розбудові держави в повоєнний час та віднайти там своє місце.

Освітній заклад має стати для кожної дитини осередком становлення громадянина-патріота України, готового самовіддано розбудовувати країну як суверенну, незалежну, демократичну, правову, соціальну державу, забезпечувати її національну безпеку, сприяти єднанню українського народу та встановленню громадянського миру й злагоди в суспільстві.

Освіта має бути спрямована на утвердження української політичної нації та розвиток громадянського суспільства: освітня система має виховувати повагу до української мови та культури, формувати громадянську відповідальність і свідомість, доброчесність, доброту та емпатію до оточення, повагу до гідності кожної людини, спадку української історії.

Виховання в сучасних умовах потребує сучасного стратегічного бачення у кожного з нас. Війна викликала необхідність докорінних змін в освіті. Тепер мова йде не лише про модернізацію змісту освіти, а й про необхідність оновлювати технологічні складові освітнього процесу. Нові вимоги сьогодення спонукають до створення дієвого виховного середовища закладу освіти, впровадження моделі національно-патріотичного виховання здобувачів освіти через систему інноваційних форм і методів роботи, що сприятиме формуванню істинних цінностей.

З поміж засадничих цінностей – єдиної й унікальної для кожної країни – для України ключовою є свобода, яку відносять до цінностей змін. Визначальна цінність ґрунтується на історії народу, географії країни, традиціях, демографічних чинниках. Вона формується століттями й тисячоліттями, передається з покоління в покоління, розвивається і водночас не зазнає радикальних змін, дає змогу країні пережити кризи.

З огляду на брак справжньої волі саме свобода, як унікальний маркер українства, посідає чільне місце в структурі ідентичності України. Свобода – це наполегливе прагнення здобути найвищу цінність, яку українці виборювали найвищою ціною – людських життів і якої їх постійно позбавляли упродовж історії.

У Бісмарка є фраза: «Успіх у війні вирішують два фактори: рушниця нового зразка і шкільний учитель».

Засадами державної політики у сфері освіти та принципами освітньої діяльності є: єдність навчання, виховання та розвитку (ст. 6 Закону України «Про освіту»).

У Новій українській школі виховний процес є невід'ємною складовою освітнього процесу у закладах освіти (ст. 15 Закону України «Про повну загальну освіту» і має ґрунтуватися на загальнолюдських цінностях, культурних цінностях Українського народу, цінностях громадянського (вільного демократичного) суспільства, принципах верховенства права, дотримання прав і свобод людини і громадянина, принципах, визначених Законом України «Про освіту», та спрямовуватися на формування:

відповідальних та чесних громадян, які здатні до свідомого суспільного вибору та спрямування своєї діяльності на користь іншим людям і суспільству;

поваги до гідності, прав, свобод, законних інтересів людини і громадянина; нетерпимості до приниження честі та гідності людини, фізичного або психологічного насильства, а також до дискримінації за будь-якою ознакою;

патріотизму, поваги до державної мови та державних символів України, поваги та дбайливого ставлення до національних, історичних, культурних цінностей, нематеріальної культурної спадщини Українського народу, усвідомленого обов'язку захищати у разі потреби суверенітет і територіальну цілісність України;

усвідомленої потреби в дотриманні Конституції та законів України, нетерпимості до їх порушення, проявів корупції та порушень академічної доброчесності;

громадянської культури та культури демократії;

культури та навичок здорового способу життя, екологічної культури і дбайливого ставлення до довкілля;

прагнення до утвердження довіри, взаєморозуміння, миру, злагоди між усіма народами, етнічними, національними, релігійними групами;

почуттів доброти, милосердя, толерантності, турботи, справедливості, шанобливого ставлення до сім'ї, відповідальності за свої дії;

культури свободи та самодисципліни, відповідальності за своє життя сміливості та реалізації творчого потенціалу як невід'ємних складників становлення особистості.

Єдність навчання, виховання і розвитку учнів забезпечується спільними зусиллями всіх учасників освітнього процесу.

ЗВЕРНІТЬ УВАГУ!

- Стратегічні підходи до національно-патріотичного виховання дітей та молоді, визначені в Указі Президента України від 18.05.2019 № 286/219 «Про Стратегію національно-патріотичного виховання»;
- Постанова Кабінету Міністрів України від 09.10.2020 № 932, якою затверджено План дій щодо реалізації Стратегії національно-патріотичного виховання на 2020-2025 роки;

- Постанова Кабінету Міністрів України від 30.06.2021 № 673, якою затверджено Державну цільову соціальну програму національно-патріотичного виховання на період до 2025 року.
- Наказ МОН від 06.06.2022 № 527 «Про деякі питання національно-патріотичного виховання в закладах освіти України та визнання таким, що втратив чинність, наказу Міністерства освіти і науки України від 16.06.2015 №641».

Ресурс доступу: <https://mon.gov.ua/ua/npa/pro-deyaki-pitannya-nacionalnopatriotichnogo-vihovannya-v-zakladah-osviti-ukrayini-ta-viznannya-takim-shovtrativ-chinnist-nakazu-ministerstva-osviti-i-nauki-ukrayini-vid-16062015-641>

- Лист МОН від 10.06.2022 р. № 1/6267-22 «Про деякі питання національно-патріотичного виховання в закладах освіти України»
- Методичні рекомендації МОНУ від 03.08.2023 № 1/11479-23 «Безпечне освітнє середовище: надання індивідуальної підтримки учням з ООП під час підготовки до реагування на надзвичайні ситуації»
- Конвенція ООН про права дитини <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/789-12#>
- Наказ Міністерства освіти і науки України від 15.05.2023 № 563 «Про затвердження методичних рекомендацій щодо окремих питань здобуття освіти в закладах загальної середньої освіти в умовах воєнного стану в Україні»
- «Безпечне освітнє середовище: нові виміри безпеки» <http://surl.li/jloju>

У 2024/2025 н.р. у закладах освіти Тернопільської області продовжуємо роботу за програмою «Нова українська школа» у поступі до цінностей», яка розглянута та затверджена Вченими Радами Інституту проблем виховання (протокол № 6 від 02 липня 2018 року) та Інституту модернізації змісту освіти (протокол № 7 від 26 вересня 2018 року). Режим доступу : <https://iprv>.

org.ua/prohrama-nova-ukrainska-shkola/, а також за обласною програмою впровадження Української Хартії вільної людини в освітніх закладах Тернопільської області на 2021-2024 роки, затвердженою рішенням сесії Тернопільської обласної ради від 23.12.2020 р. №34.

Формування патріотизму в українському суспільстві залишається першочерговим як для держави, так і для системи освіти в цілому. У зв'язку з цим, національно-патріотичне виховання є важливим сектором освітнього процесу. Брак патріотичного виховання, відчуття держави як Батьківщини, структури, яка захищає, стала на Сході України ключовою проблемою. Євроінтеграція – це добре, але питання внутрішньої української інтеграції було повністю занедбане. В Україні дуже багато історичних явищ, які могли б такій інтеграції сприяти, але цього не відбувається»

Нинішня нав'язана росією війна загострила питання, які давно висіли в повітрі, а то й озвучувалися в українській спільноті. На жаль, вони надто довго залишалися без рішучих і переконливих відповідей. Форсмажорна дійсність змусила давати відповіді у режимі реального часу .

Російсько-українська війна, реальна загроза зникнення України з політичної карти світу та стрімкі політичні події найближчих місяців радикально розвернули ситуацію – спонукали владу й український народ згуртуватися, мобілізуватись, здивувати самих себе і світ, усвідомити свою ідентичність, національну унікальність і самодостатність, історичну окремішність, законне і невід'ємне право бути господарем на власній землі; змусили задіяти найцінніше – людський потенціал, наявні оборонні та інформаційні ресурси й здобувати авторитет на світовій арені, апелюючи до глобальної спільноти.

Національно-патріотичне виховання здійснювати потрібно з використанням сучасних адекватних виховним завданням організаційних форм, методів, прийомів і засобів.

Систему методів навчання й виховання необхідно розглядати з позиції їх обопільної єдності, здатності забезпечувати засвоєння предметних знань, формування умінь і навичок і одночасно актуалізувати ментальні структури

особистості. Для кожного здобувача освіти система методів має трансформуватися в систему самонавчання, розвитку самостійності, здатності здобувати, переробляти, аналізувати факти, усистемнювати їх і застосовувати для вирішення життєвих, а в перспективі і глобальних проблем. Система методів виховання має перетворитися для кожного учня в систему моральної свідомості, поведінкових форм і норм, здатність морально мислити, аналізувати, узагальнювати, приймати рішення. Інтенсивнішого перегляду та модернізації (а надто за сьогоденних умов) потребують зміст, форми, методи, педагогічні й освітні технології, адже на практиці має місце пришвидшене опанування всіма суб'єктами освітнього процесу інформаційно-комунікаційних технологій, платформ і ресурсів забезпечення дистанційного здобування знань, що має бути уконтекстнене у формування освітньої культури, інтелектуальне життя, розвиток патріотично-емних сенсів здобувачів освіти.

Нині проблема національно-патріотичного виховання загострюється з огляду на ряд як попередніх, так і новонабутих причин. Його успішному здійсненню перешкоджають російсько-українська війна й окремі негативні тенденції в суспільстві, що проявляються у поведінці людей. Це складність одночасного вирішення Україною комплексу завдань минулого, сьогодення і майбутнього на тлі російської навали; синдром історичного очікування як способу виживання; невизначеність стратегії розвитку суспільства; незадовільний стан демократії, дотримання прав людини та верховенства права; негативний патерналізм; ментальне виснаження; домінування цінностей, пов'язаних із базовими потребами; пріоритет матеріальних мотивів; нормування низького рівня життя; низький горизонт планування; емігрантські настрої; зниження освітнього цензу нації; пасивність, перманентна розчарованість громадянського суспільства; недостатня його консолідованість; взаємна недовіра між народом і владою; суспільна апатія; нездатність розраховувати на власні сили; тривале виховання на іншій культурі й чужих цінностях; пристосуванство; недостатнє залучення юнацтва до лідерства в організації

колективних справ тощо. Війна вже за кілька місяців різко змінила світогляд більшості українців, однак проблема національно-патріотичного виховання не стала менш актуальною.

Передумовою успішності процесу національно-патріотичного виховання учнів має стати усунення подвійних стандартів у вихованні, що не може обмежуватися офіційним визнанням героїв учасників народно-визвольної боротьби за волю й незалежність України і прийняттям пакету законів про декомунізацію. Подвійні стандарти існуватимуть, доки українці не подолають мовне рабство і мовну нестійкість, що проявляються у визнанні своєї другосортності на власній землі – зневажанні державної мови й запобігливому переході на мову ката-вбивці у спілкуванні зі співвітчизниками; доки українці не усвідомлять, що через російську мову ворог поширює агресивну ідеологію україноненавистництва й нищення всього українського; доки управлінці, уникаючи відповідальності, прийматимуть половинчасті рішення, які обернулися затяжною кривавою війною з тисячами жертв; доки в Україні існуватимуть міста з відверто російськими назвами й вулиці з імперськими, зокрема радянськими найменуваннями, а також російськомовні й стилізовані під іншомовні вивіски типу UlitkaCoffee; доки не почнуть повсюдно виконувати Закон «Про забезпечення функціонування української мови як державної» і зокрема його 30-ту статтю, що зобов'язує обслуговувати споживачів державною мовою тощо.

Російсько-українська війна стократ помножила виклики, що стояли перед нашою країною. Вона різко змінила парадигму й орбіту національно-патріотичного виховання – від словесно-споглядально-абстрактного до активного, дієвого, співпричетного. У вирі буремних подій сьогодення опинилися і враз стали реальними патріотами всі – від мужніх воїнів, які ціною власного життя виборюють найдорожче – саме право України на існування, її свободу, незалежність і територіальну цілісність, боронять від нової версії фашизму Європу і увесь світ, до відважних волонтерів і малесеньких українців, які раптово подорослішали і взяли на себе невластиві

дітям дорослі ролі. Війна актуалізувала такі апріорні, призабуті й «відкладені» цінності як волелюбність і гідність; екзистенційне право тисячолітньої нації в центрі Європи на гідне життя і власний вибір; спроможність захистити себе, родину, громаду, свою національну ідентичність, державні інтереси; потреба служити народові, Україні; бойове побратимство; відповідальність за власні рішення, дії і вчинки, громадянська активність, доброчинність, волонтерська діяльність; жертвовність; культивування ставлення до захисника як до Героя; ідейна зрілість; здатність протистояти чужим впливам та ворожій ідеології.

Метою національно-патріотичного виховання є самоусвідомлення й національна самоідентифікація українців як гідної самодостатньої європейської нації; утвердження любові до Батьківщини, української мови, культури, історії, традицій; збагачення, засвоєння учнівством і між покоління трансмисія національних, патріотичних і абсолютних цінностей; становлення громадянина-патріота України, готового самовіддано захищати й розбудовувати її як унітарну суверенну незалежну демократичну правову соціальну державу, забезпечувати її національну безпеку; знати свої конституційні права й обов'язки, цивілізовано обстоювати їх; сприяти єднанню українського народу, громадянському миру й злагоді в суспільстві.

Завдання національно-патріотичного виховання – формування в учнівства поваги до Конституції і законів України; патріотизму, любові до українського народу, його історії, культурних та історичних надбань; плекання громадянських почуттів і самоусвідомлення себе українцями; формування відповідальності й соціальної активності; здатності аналізувати внутрішньо- і зовнішньополітичне становище України, адекватно оцінювати події у державі і в світі, визначати власну роль і місце в них; стимулювати прагнення опановувати військові знання, досягати відповідного рівня фізичної підготовки; становлення здатності самовдосконалюватися і самонавчатися упродовж життя; упрестиження військової служби, стимулювання військової профорієнтації юні; розвиток мотивації служити у Збройних Силах України, в

інших збройних формуваннях, щоб захищати Українську державу від посягань ззовні.

Національно-патріотичне виховання передбачає самоусвідомлення й самоідентифікацію українців; становлення пропозитивного світосприймання; світогляду, що ґрунтується на високих ідеалах служіння українському народові, формування патріота з глибоким розумінням громадянського обов'язку, готовності стати на захист материзни, здійснити героїчний подвиг задля збереження людського життя й процвітання Української держави; розвиток потреби у знанні правдивої історії України, бойових традицій, героїчних сторінок українського народу, його Збройних Сил в історичному минулому і в реальному часі; прагнення опанувати спеціальні військові та військово-технічні знання й готовність служити у Збройних Силах.

Маркерами сформованості патріотизму є любов до Батьківщини, вірність і служіння їй, турбота про забезпечення територіальної цілісності й суверенітету України, піклування про її неперервний висхідний розвиток на шляху демократичного національного відродження, сприяння гармонізації державних, суспільних, громадських, особистісних інтересів у щоденному житті. У разі загрози національній безпеці патріотизм проявляється в готовності служити Україні, стати на її захист; у визнанні вищості суспільних і державних інтересів над особистими.

Для дітей нового еволюційного ступеня розвитку педагог має створити таке виховне середовище, де пануватиме доброзичлива творча емоційно позитивна атмосфера, яка стимулюватиме різноманітну цікаву пізнавальну діяльність учнів для розкриття потенціалу особистості, розвитку, вияву й застосування кращих моральних і громадянських якостей. Учитель має продумати дієві способи мотивації, переконання учнів, дібрати красномовні неспростовні факти, приклади, аргументи, забезпечити школярам можливість вільно висловлювати свою думку, обстоювати власну позицію щодо обговорюваних питань.

Кардинальна зміна виховної парадигми не може не позначитися й на написанні учнями творчих робіт, які потребують глибоких і серйозних роздумів про життя, його сенс, своє місце в суспільстві, про ставлення до війни, до людей, вчинків, стосунків, фактів, їх оцінки. Власні висловлювання учнів є своєрідним проміжним підсумком і результатом виховної роботи школи.

Сучасний учень, пишучи твір на тему «Люди, з яких я беру приклад», «Людина – найвеличніша з істот», «Хто для мене є взірцем», «Громадянська позиція» або «В житті завжди є місце подвигу» не ламатиме голову, де взяти героя, й не вигадуватиме надуманих подвигів. У нього є вибір із життєпису тисяч реальних, справжніх героїв, найвідоміші з-поміж яких – Герої Небесної Сотні, Кіборги, захисники «Азовсталі», Герої, всі українці, які творять щоденний подвиг.

Як матеріал для підготовки учнів до написання творів і виховних бесід слід залучати періодику, інтернет-ресурси та інші джерела інформації, де можна знайти цікавий оперативний фактаж, оригінальні найсучасніші теми, наприклад: «Україно, ти моя молитва, ти моя розпука вікова... Гримотить над світом люта битва за твоє життя, твої права»; «Народ мій є! Народ мій завжди буде! Ніхто не перекреслить мій народ!» (В. Симоненко); «Я живу на своїй, Богом даній землі»; «Мої життєві плани»; «Світ, у якому мені хотілося б жити»; «Ідеали і прагнення мого покоління»; «На що здатне моє покоління»; «Доля України вирішується на полі бою, в наших душах і серцях».

Тема сучасної російсько-української війни є актуальною для українського суспільства загалом та освітянської спільноти зокрема. Національно-патріотичне виховання та формування української політичної нації громадян України є невід'ємною частиною системи національної безпеки країни, важливим компонентом гуманітарного виховання дітей і молоді, формування у них патріотичних почуттів, фізичного та морального здоров'я, вдосконалення освітньої, фізичної, психологічної, соціальної та моральнодуховної готовності до захисту Вітчизни.

МОН розроблено посібник «Як говорити про російсько-українську війну в школі? Уроки стійкості, боротьби та перемог», мета якого – сприяти формуванню громадянської позиції учнів та учениць, навчити розрізняти факти і фейки, не піддаватися маніпуляціям і ворожій пропаганді. Посібник доступний за посиланням: <https://mon.gov.ua/ua/news/yak-govoriti-pro-rosijsko-ukrayinsku-vijnu-v-shkoli-mon-stvorilo-posibnik>.

Рекомендуємо використовувати освітній проєкт «ДіалогиПроВійну», який містить чотири відеорозмови учениці із ветеранами сучасної російсько-української війни на теми: «Що таке війна?», «Чому Росія прагне захопити Україну?», «Що таке сучасна російсько-українська війна?» В рамках реалізації цього проєкту розроблено презентаційний буклет, розміщений за посиланням: https://mcip.gov.ua/wp-content/uploads/2024/05/katalog_22_04-1-stysnuto-1.pdf

09 грудня 2024 року у світі та в Україні згадуватимуть прийняття Генеральною асамблеєю Організації Об'єднаних Націй Конвенції про запобігання злочину геноциду та покарання за нього (09.12.1948 р.). Важливо звернути увагу на те, що автор концепції геноциду Рафаель Лемкін досліджував це явище, зокрема, на прикладі Голокосту, та був одним із перших, хто запропонував кваліфікувати Голодомор 1932–1933 рр. в Україні як геноцид Українського народу. Обговорення положень та ідей Конвенції про геноцид є особливо актуальним в умовах повномасштабної війни Російської Федерації проти України, яка супроводжується численними порушеннями прав людини, а вчинені збройними силами держави-агресора дії є геноцидом Українського народу згідно до Постанови Верховної Ради України «Про Заяву Верховної Ради України «Про вчинення Російською Федерацією геноциду в Україні» від 14.04.2022 р.

У цьому навчальному році найважливішим компонентом є дотримання в умовах воєнного стану безпечних умов освітнього процесу з особливістю виникнення ймовірних ситуацій, коли вмикається сигнал «Увага всім! Повітряна тривога» чи ін. З огляду на реальну загрозу життю і здоров'ю учасників освітнього процесу внаслідок збройної агресії московитів,

рекомендуємо вчителям неухильно дотримуватися порядку дій у разі увімкнення сигналів небезпеки під час здійснення освітнього процесу, що розроблені на основі рекомендацій Державної служби з надзвичайних ситуацій України. Варто рекомендувати учням завантажити на мобільний телефон додаток «Повітряна тривога», оскільки не завжди можна почути сигнал з вулиці.

Рекомендуємо для навчання правилам поведінки з вибухонебезпечними предметами використовувати матеріали ЮНІСЕФ (цикл уроків, спільно з Державною службою надзвичайних ситуацій в Україні, МОН України, Міністерством з питань реінтеграції тимчасово окупованих територій та Національною поліцією України).

У період війни, яку російська федерація розв'язала і веде проти України, виникає нагальна необхідність переосмислення зробленого і здійснення системних заходів, спрямованих на посилення національно-патріотичного виховання дітей та молоді – формування нового українця, що діє на основі національних та європейських цінностей.

Формування ціннісних орієнтирів і громадянської самосвідомості у старшокласників повинно здійснюватися на прикладах героїчної боротьби Українського народу за самовизначення і творення власної держави, ідеалів свободи, соборності та державності, зокрема, від княжої доби, українських козаків, Українських Січових Стрільців, армії Української Народної Республіки та Західноукраїнської Народної Республіки, учасників антибільшовицьких селянських повстань, загонів Карпатської Січі, Української Повстанської Армії, українців-повстанців у сталінських концтаборах, учасників дисидентського руху. Також військово-патріотичне виховання має здійснюватися на прикладах мужності та героїзму учасників революційних подій в Україні у 2004, 2013-2014 років, Героїв Небесної Сотні, спротиву окупації та анексії Автономної Республіки Крим російською федерацією, учасників антитерористичної операції 2014-2018 років та операції об'єднаних сил у Донецькій та Луганській областях 2018-2022 років,

повномасштабного вторгнення російських окупаційних військ на територію України (російсько-українська війна) 24 лютого 2022 р.

Під час проведення занять бажано використовувати сучасні підходи та форми інтерактивного тренінгового навчання, які включають як індивідуальні, так і колективні методи організації навчального процесу. Така форма організації надає можливість працювати в кількох групах, співпрацювати і, водночас, формувати самостійність мислення, розвивати індивідуальні здібності слухачів, одночасно підвищуючи рівень їхніх знань, умінь та навичок. Інтерактивні методи навчання, на відміну від традиційних, базуються на активній взаємодії учасників освітнього процесу та отриманні зворотнього зв'язку. При цьому основна увага приділяється взаємодії слухачів між собою. Такий підхід дозволяє активізувати освітній процес, зробити його більш цікавим та менш втомлюваним.

Інтерактивне навчання передбачає: моделювання життєвих ситуацій; вирішення поставлених завдань; спільне розв'язання проблем тощо.

Упродовж навчального року у закладах загальної середньої освіти доцільні різноманітні заходи, які були б спрямовані на забезпечення військово-патріотичного виховання учнівської молоді:

щоденно о 9 год. брати участь у загальнонаціональній хвилині мовчання для вшанування пам'яті, громадянської відваги й самовідданості, сили духу, стійкості та героїчного подвигу воїнів, полеглих під час виконання бойових завдань із захисту державного суверенітету і територіальної цілісності України, мирних громадян, які загинули внаслідок збройної агресії проти України відповідно до Указу Президента України;

проведення занять щодо здоров'язбереження, надання домедичної допомоги, тренувань щодо дій у разі надзвичайної ситуації чи повітряної тривоги;

екскурсії, де здобувачі освіти знайомилися б з військовою технікою, сучасною зброєю, воєнною справою попередніх поколінь;

проведення етапів Всеукраїнської дитячо-юнацької військово-патріотичної гри "Сокіл" ("Джура"), підготовки й участі у обласній військово-патріотичній

гри "Легенда УПА", туристичних змагань з орієнтуванням на місцевості, спартакіад допризовників, стрілецьких змагань, змагань юних рятувальників, змагань з військово-прикладних видів спорту, патріотичних вишкোলів,

впровадження засобів STEM-освіти у реалізацію програм військово-патріотичних гуртків,

презентування у закладах освіти роботи гуртків робототехніки, судномодельовання, авіамоделювання, історичних реконструкцій фрагментів подій, використання роботів, дронів,

зустрічі з випускниками військових закладів, військовослужбовцями, ветеранами ЗСУ, учасниками бойових дій, з ветеранами визвольних змагань, волонтерами,

заходи, приурочені знаменним датам в історії визвольної боротьби українського народу: героїчним сторінкам захисту України у війні з московією з 2014 року до сьогодні, річницям бою під Крутами, створення УПА, створення ЗУНР, Збройних сил України, Дню пам'яті і перемоги, Дню Злуки, Героїв Крут, вшанування Дня пам'яті Героїв Небесної Сотні, Дня добровольця, Дня пам'яті захисників України та інших дат патріотичного календаря, конкурси повстанської, стрілецької, стройової пісні, флешмоби.

Героїко-патріотичному вихованню дітей та молоді сприяють молодіжні патріотичні організації та товариства "Козачата", "Джури", "Молода Просвіта", "Сокільський доріст", "Соколята", патріотичні клуби, волонтерські загони, діяльність яких поширюється на учнівський та педагогічний колективи.

Виховання молодого покоління на засадах християнської моралі - основа духовного розвитку нації, її становлення, самоутвердження та виходження до світової спільноти. Розвиток сучасної національної концепції вітчизняної освіти і виховання базується на культурно-історичному досвіді українського народу і спрямований на переосмислення актуальних проблем моралі і духовності.

Війна – це випробовування як людей, так і їх цінностей. Традиційно усталений суспільний порядок вибухає разом із першими ракетами по мирних оселях. Кожен складає іспит на власну стресостійкість і здатність утримати життєву вісь координат. Здатність українського суспільства миттєво згуртуватися на захист своєї країни, своїх цінностей – яскраве свідчення могутньої сили духу українців. Ми живемо у найскладніший час творення нової історії, яка пишеться кров'ю наших захисників, захисниць та зусиллями вітчизняної і міжнародної спільноти. Війна з російським агресором демонструє дві протилежні сторони моральності нашого суспільства: з одного боку небачений героїзм, патріотизм, жертовність, волонтерство, що дивує світ, з іншого – цинічна корупція та колабораціонізм, що підриває наші основи.

Чи можливо посеред реалій війни духовно зростати здобувачам освіти? Історія України свідчить, що час руйнувати затягнувся, ми перестали творити і створювати. Наші здобувачі освіти є надією України, їм належить будувати майбутнє держави. А це можливо тільки тоді, коли ми навчимося любити Бога, Україну, людей.

Духовне виховання учнів за умов воєнного часу є актуальним завданням, яке вимагає уваги освітян, науковців та осмисленого підходу.

Основними інститутами, які впливають на духовний розвиток дитини, є сім'я та школа. Духовно-моральне виховання починається з раннього дитинства, тому перед педагогами і батьками стоїть важливе завдання: наповнити дитину позитивними враженнями змалку, адже вона, за твердженням В. Сухомлинського, має пройти школу виховання добрих почуттів. Продуктивна співпраця між учителями, батьками та громадськістю є ключовим чинником у формуванні духовних цінностей у юного покоління українців.

Чималий позитивний вплив на виховання духовності мають, зокрема, предмети духовно-морального спрямування, які вчать дітей співчувати та співпереживати, розвивають в учнів належну культуру мислення, спілкування,

формують такі риси характеру, як доброзичливість, працьовитість, любов до ближнього.

Рекомендуємо активізувати участь педагогів та здобувачів освіти у різноманітних конкурсах, виставках, форумах, презентаціях, олімпіадах, турнірах, семінарах, круглих столах із предметів духовно-морального спрямування, зокрема у Всеукраїнській олімпіаді «Юні знавці Біблії», всеукраїнських конкурсах «Учитель року з предметів духовно-морального спрямування» та «Знавці Біблії», Всеукраїнському турнірі юних філософів тарелігієзнавців тощо.

Також рекомендуємо використовувати навчальні програми з позашкільної освіти «Академія Суперкниги» - укладачі Л. Мудрик, С. Хома (Наказ Департаменту освіти і науки ТОВА № 131/01-07 від 14.12.2022) та «Пізнання себе» - укладачі: Г. Самолюк, Л. Мудрик (Наказ Департаменту освіти і науки ТОВА № 183/2.1-06 від 31.10.2023).

Суспільство з якими цінностями ми залишимо нашим дітям? Відповідь на це запитання можемо дати ми. Адже ми відповідальні перед Богом і людьми за те, щоб залишити українцям духовно багате, здорове суспільство, але ефективність справи залежить від кваліфікованого педагога, який дбатиме про свій духовний та професійний розвиток.

«Хто встигає в науках, але відстає в добрих справах моралі, той більше відстає, ніж встигає» (Сенека). Тому рівень духовної культури здобувачів освіти відбивається на інтенсивності і спрямованості соціальної активності.

Якщо ми будемо духовно сильними – ми впораємось з усіма проблемами.

Тривожні часи, які переживає українське суспільство, спонукають до розуміння надважливості **правового виховання**.

Конвенція ООН про права дитини вказує на те, що кожна дитина в усьому світі має право жити, рости і бути захищеною від усіх форм насилля.

Насильство над дітьми - актуальна проблема, яка стала очевидною лише протягом останніх двадцяти років і ставить під загрозу глобальний розвиток людства. Коли діти стають свідками або жертвами емоційного, сексуального чи фізичного насилля, це завдає шкоди їх здоров'ю, добробуту та майбутньому. Проблема насильства стосується не лише окремих дітей або сімей, а є загрозою сталому розвитку суспільства в цілому.

Закон України «Про освіту», зокрема стаття 53, визначає право здобувачів освіти на захист під час освітнього процесу від приниження честі та гідності, будь-яких форм насильства та експлуатації, дискримінації за будь-якою ознакою, пропаганди та агітації, що завдають шкоди здоров'ю здобувача освіти. <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2145->

19 січня 2019 року набув чинності Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо протидії булінгу (цькуванню)» від 18 грудня 2018 р. № 2657-VIII.

З метою створення безпечного освітнього середовища в закладах освіти наказом Міністерства освіти і науки України від 28.12.2019 № 1646, зареєстрованого в Міністерстві юстиції України 03 лютого 2020 за № 11/34394, затверджено Порядок реагування на випадки булінгу (цькування) та Порядок застосування заходів виховного впливу.

Режим доступу: https://serch.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/RE34394Z.html

З метою профілактики булінгу (цькування) у закладах освіти рекомендуємо:

- впроваджувати в освітній процес закладів освіти гурток «Вирішення конфліктів мирним шляхом. Базові навички медіації» та факультатив «Вирішую конфлікти та будую мир навколо себе». Режим доступу: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/protidia-bulingu/1-komplekt-programmediatsiya.pdf>
- використовувати відеоролик «Вирішення конфліктів мирним шляхом. Медіація - ровесників і ровесниць» та освітній електронний курс «Вирішую конфлікти та будую мир навколо себе»; Режим

доступу: <https://imzo.gov.ua/osvita/pozashkilna-osvita-ta-vihovna-robota/vihovna-robota-shvaleni-rukopisi/>

- розвивати медіацію однолітків, створювати служби порозуміння. Створення системи служб порозуміння для впровадження медіації за принципом «рівний-рівному/рівна-рівній» та вирішення конфліктів мирним шляхом у закладах освіти». Режим доступу: https://la-strada.org.ua/ucp_mod_news_list_show_616.html
- проводити освітню роботу з батьками та законними представниками дітей з питань профілактики насильства, булінгу, формування ненасильницької моделі поведінки та вирішення конфліктів мирним шляхом
- організовувати інформаційні кампанії до 30 липня - Всесвітнього дня протидії торгівлі людьми; 18 жовтня - Європейського дня боротьби з торгівлею людьми; 2 грудня - Міжнародного дня за відміну рабства; 10 грудня - Міжнародного дня захисту прав людини тощо.

Вважаємо за доцільне розмістити на сайтах органів управління освітою та на сайтах закладів освіти банер з гіперпосиланням на офіційний вебсайт системи **Безоплатної правової допомоги** (<https://legalaid.gov.ua/>) та сприяти розміщенню згаданого банеру системи Безоплатної правової допомоги з гіперпосиланням на вебсайтах органів управління освітою та закладів освіти. Банери для розміщення знаходяться за посиланням: <http://bit.do/legalaid>. Карпе

Сім'я є й залишається природним середовищем для фізичного, психічного, соціального і духовного розвитку дитини, її матеріального забезпечення та несе відповідальність за створення належних умов для цього. Саме вона має виступати основним джерелом матеріальної та емоційної підтримки, психологічного захисту, засобом збереження й передачі з національно-культурних і загальнолюдських цінностей наступним поколінням.

Із інформацією щодо захисту прав дітей в Україні з урахуванням міжнародних договорів з питань сімейного права можна знайти за посиланням: https://minjust.gov.ua/m/str_19188

У свою чергу, питання запобігання та виявлення випадків жорстокого поводження з дітьми регулюється Законом України «Про охорону дитинства», де статтею 10 визначено, що кожній дитині гарантується право на свободу, особисту недоторканність та захист гідності. Дисципліна і порядок у сім'ї, закладах освіти та інших дитячих закладах мають забезпечуватися на принципах, що ґрунтуються на взаємоповазі, справедливості та виключають приниження честі й гідності дитини <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2402-14/ed20120601>

З метою забезпечення комплексного інтегрованого підходу до протидії домашньому насильству та сприяння реалізації прав осіб, постраждалих від домашнього насильства, шляхом проведення превентивних заходів, ефективного реагування на факти домашнього насильства наказом МОН від 02.10.2018 № 1047 затверджено Методичні рекомендації щодо виявлення, реагування на випадки домашнього насильства і взаємодії педагогічних працівників із іншими органами та службами.

Режим доступу: <https://mon.gov.ua/ua/npa/pro-zatverdzhennya-metodichnih-rekomendacij-shodo-viyavlennya-reaguvannya-na-vipadki-domashnogo-nasilstva-i-vzayemodiyi-pedagogichnih-pracivnikiv-iz-inshimi-organami-ta-sluzhbbami>

Пропонуємо для використання кращі практики психолого-педагогічного супроводу та підтримки учасників освітнього процесу в умовах воєнних дій і збройних конфліктів, надання соціально-психологічної допомоги постраждалим від насильства та торгівлі людьми за покликанням: <https://imzo.gov.ua/psychologichnyj-suprovid-ta-sotsialno-pedahohichnarobota/materialy-dlia-vykorystannia-v-roboti-pid-chas-voiennykh-diy/krashchipraktyky-psykhologo-pedahohichnoho-suprovodu-ta-pidtrymky-uchasnykivosvitn-oho-protsesu-v-umovakh-voiennykh-diy-i-zbroynykh-konfliktiv-nadanniasotsial-no-psykhologichnoi-dopomohy-postrazhda/>

Міністерство освіти і науки зосереджує увагу на важливості виконання органами управління освітою та закладами освіти в межах компетенції Плану заходів з реалізації Національної стратегії реформування системи юстиції

щодо дітей на період до 2023 року, затвердженого розпорядженням Кабінету Міністрів України від 27 листопада 2019 р. № 1335-р. Ресурс доступу за посиланням: <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-zatverdzhennya-planu-zahodiv-z-a1335r>

Пропонуємо для використання кращі практики психолого-педагогічного супроводу та підтримки учасників освітнього процесу в умовах воєнних дій і збройних конфліктів, надання соціально-психологічної допомоги постраждалим від насильства та торгівлі людьми за покликанням: <https://imzo.gov.ua/psyholohichnyj-suprovid-ta-sotsialno-pedahohichnarobota/materialy-dlia-vykorystannia-v-roboti-pid-chas-voiennykh-diy/krashchipraktyky-psykholoho-pedahohichnoho-suprovodu-ta-pidtrymky-uchasnykivosvitn-oho-protsesu-v-umovakh-voiennykh-diy-i-zbroynykh-konfliktiv-nadanniasotsial-no-psykholohichnoi-dopomohy-postrazhda/>

У вихованні слід розширювати ареал практичної причетності особистості. У найбільш широкому сприйнятті – великої і малої батьківщини, держави. Широкі можливості тут відкриває проєктна діяльність, волонтерство.

Міністерство освіти і науки зосереджує увагу на питаннях щодо активізації суспільно-значущої діяльності та розвитку учнівського самоврядування в закладах освіти.

Бути лідером – значить навчитися бути ним, адже лідерами не народжуються. Природні передумови розуму, характеру, вплив оточення – тільки стартовий майданчик для розбігу.

Відповідно до статей 28 та 70 Закону України «Про освіту» в закладах освіти функціонують органи учнівського самоврядування, діяльність яких спрямована на створення сприятливих умов повноцінного становлення особистості, її успішної інтеграції у суспільне життя, залучення до участі дітей у державно-громадському управлінні закладом на принципах прозорості і відкритості.

Інформація про діючі проєкти обласної учнівської асоціації

«Авангард» розміщена у facebook – центр виховної роботи <https://www.facebook.com/groups/206780763071428/> та обласна учнівська асоціація «Авангард» <https://www.facebook.com/groups/1503977903261578/>

Одним із важливим завдань сучасної школи є виховання фізично, морально, соціально, духовно здорового громадянина. Сьогодні майже 90% дітей дошкільного віку, учнів і студентів мають відхилення в стані здоров'я. Тільки за останні 5 років на 41% збільшилася кількість учнівської молоді, віднесеної за станом здоров'я до спеціальних медичних груп. На 60% зросла кількість неповнолітніх, які вдаються до шкідливих звичок.

Пропонуємо **організувати виконання заходів у закладах освіти спрямованих на таких аспектах:**

- формування в учасників освітнього процесу гігієнічних навичок та засад здорового способу життя, зокрема звичок здорового харчування, фізичної активності, безпечної комунікації;
- запобігання вживанню учнями, іншими учасниками освітнього процесу тютюну, алкоголю, наркотичних засобів, інших речовин із психоактивною дією, унеможливлення їх розповсюдження та вживання в закладі освіти та на прилеглих до нього територіях;
- упровадження в закладах освіти програм із протидії проявам насильства та булінгу (цькування) і їх попередження;
- проведення ефективних інформаційних кампаній для учасників освітнього процесу, спрямованих на популяризацію здорового та безпечного способу життя, вакцинації, профілактики інфекційних та неінфекційних захворювань, протидію поширенню серед дітей та підлітків звичок, небезпечних для їх фізичного або психічного здоров'я.

Рекомендуємо в роботі використовувати оздоровчі технології терапевтичного спрямування: арттерапія, піскова терапія, ігрова терапія, музична терапія, кольоротерапія, казкотерапія; організаційно-педагогічні технології: планування освітнього процесу, що сприяє запобіганню перевтоми, гіподинамії та інших дезадаптаційних станів тощо.

Для ефективного впровадження в освітній процес ідеї збереження здоров'я доцільно **організувати заходи щодо популяризації здорового способу життя, культури здоров'я, оздоровчої діяльності освітнього закладу:**

- створення умов для повноцінного гармонійного розвитку особистості під час навчального процесу;
- залучення батьківської громадськості до пропаганди культури здоров'я, здорового способу життя; організація спільних заходів батьків і дітей із фізкультури, основ здоров'я, раціонального харчування;
- організація учнівських акцій, спрямованих на пропаганду здорового способу життя, профілактику паління, алкоголізму, наркоманії, ВІЛ-інфекції/СНІДу, туберкульозу та вірусним гепатитам; запобігання насильству;
- виступи учнівської, вчительської, батьківської громадськості в пресі, перед громадою села, видання інформаційних листівок, брошур, шкільних газет тощо;
- організація батьківської освіти з проблем виховання здорової дитини в сім'ї; взаємодія школи і батьків у створенні здорового соціокультурного середовища для дітей;
- організація систематичного діагностичного обстеження учнів та вчителів та проведення моніторингу здоров'я;
- організація роботи учнівського самоврядування в напрямку пропаганди здорового способу життя та культури здоров'я;
- систематична організація педагогічної діяльності, спрямована на розвиток взаємодії з природою, екологічного виховання;

- виховання гідного громадянина України через залучення учнів до участі у Всеукраїнській дитячо-юнацькій військово-патріотичній грі «Сокіл» («Джура»), роботи шкільного музею, проведення традиційних свят та конкурсів: «Козацькі перегони», «Посвята в козачата», загальношкільний похід;
- організація фізкультурно-оздоровчої діяльності через участь у роботі спортивних гуртків, змаганнях, спартакіадах.

Бути здоровим – це природне прагнення людини. Здоров'я означає не просто відсутність хвороб, а й фізичне, психічне, соціальне благополуччя. Гармонія фізичного, духовного й соціального стану людини підвищує резерви здоров'я, створює умови для творчого самовираження в різних сферах нашого життя. Саме зміцнення здоров'я сприяє вихованні активної громадянської життєвої позиції. Здоров'я – це дар Божий, залишатися здоровим – це не вибір, а необхідність жити щасливим життям.

Корисні ресурси для використання у роботі:

Національна стратегія розбудови безпечного і здорового освітнього середовища у новій українській школі (Указ Президента України від 25 травня 2020 року №195) –

[URL:https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/195/2020#Text](https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/195/2020#Text)

Розпорядження Кабінету Міністрів України від 05.07.2024 року №632-р «Про затвердження плану заходів з реалізації Національної стратегії розбудови безпечного і здорового освітнього середовища у новій українській школі на 2024 рік» –<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/632-2024-%D1%80#Text>

Стратегія реформування системи шкільного харчування на період до 2027 року (розпорядження Кабінету Міністрів України від 27 жовтня 2023

року

№990-р)

—

<https://docs.google.com/document/d/1Cf8GESFtfuD9nrlJURJo0ucWhlYr3x4N/edit#heading=h.eqw6j590p79v>

Сайт Міністерства освіти і науки України. Шкільне харчування –
<https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/shkilne-harchuvannya>

Спецкурс підвищення кваліфікації для слухачів (освітян) очно-дистанційної форми навчання «Психосоціальна підтримка учасників освітнього процесу» –

https://drive.google.com/file/d/1s9Wyzwq1WErmTcMjOF2Eh0d_H5CLPuZc/view

Всеукраїнська програма ментального здоров'я «Ти як?» –
<https://eduhub.in.ua/news/vseukrajinska-programa-mentalnogo-zdorov-ya-ti-yak>

Онлайн-курс «Спільно до навчання: ефективна та безпечна освіта під час війни» –

<https://osvitoria.university/courses/spilnodonavchannya/>

Онлайн-курс «Школа стійкості» – <https://study.ed-era.com/uk/courses/course/2863>

Державна стратегія протидії ВІЛ-інфекції/СНІДу, туберкульозу та вірусним гепатитам до 2030 року – <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1415-2019-%D1%80#Text>

Блог Зоряни Борисюк. Розділ «Здоровий спосіб життя», «Науково-методична робота» – https://borysiuk20.blogspot.com/p/blog-page_57.html

Дитячі руханки, валеохвилинки для школярів молодшої, середньої та старшої школи –

https://drive.google.com/file/d/1BSGvbCoTjH2b6oG68_bXeC7QRHGRc4Jk/view

Патріотичні руханки для школярів –
<https://docs.google.com/document/d/1YlPPrqNLe5uHyDWpbCF7qd6xaqSORGLZ/edit>

Корисні ресурси щодо реформи шкільного харчування –
https://docs.google.com/document/d/1_qLuHAnYiVwkeHfiIwuyYWueBYn1lSOo/edit

Інформаційні банери про здорове харчування вебпорталу «ЗНАЙМО» – <https://bit.ly/3UEKXNy>

Мультфільм про раціональне харчування – <https://www.youtube.com/watch?reload=9&v=dyObTkU4NxE>

Рекомендуємо для навчання правилам поведінки з вибухонебезпечними предметами використовувати матеріали ЮНІСЕФ (цикл уроків, спільно з Державною службою надзвичайних ситуацій в Україні, МОН України, Міністерством з питань реінтеграції тимчасово окупованих територій та Національною поліцією України, за покликанням):

- урок із мінної безпеки (<https://cutt.ly/5XcGm7s>);
- всеукраїнський онлайн-урок з мінної безпеки (<https://cutt.ly/wXcHqiL>);
- як говорити з дітьми про правила мінної безпеки? (<https://cutt.ly/WXcJo9G>);
- навчаємось мінної безпеки всією родиною (<https://cutt.ly/tXcJJkW>);
- міни (<https://cutt.ly/2XcJ45N>).

Варто інформувати учнів, що в Україні запрацював мобільний застосунок з мінної безпеки MineFree, який дозволяє повідомити про виявлення вибухонебезпечних або підозрілих предметів, переглянути мапу небезпечних територій та отримати сповіщення про наближення до небезпечного об'єкта. Детальніше про застосунок – на сайті www.minefree.info Застосунок можна завантажити з AppStore та GooglePlay

Для досягнення мети громадянської освіти учнівство насамперед потрібно ознайомити зі здобутками й розвитком демократичного суспільства у країнах світу та принципами становлення демократії в Україні.

Програми виховних годин «Я. Ми. Країна» наскрізного інтегрованого курсу **«Культура добросусідства»** стало відповіддю на потреби країни в активізації розвитку громадянської компетентності і необхідності інтенсифікувати виховну роботу в закладах освіти.

<https://idcir.com.ua/novini/vijshlo-drukrom-onovlene-vidannya-metodichnix-rekomendacij-do-programi-vixovnix-godin-ya-my-kraina.html>

Також запропонований програмно-методичний комплекс може бути використаний педагогами для продовження роботи за програмами наскрізного

інтегрованого спецкурсу **«Культура добросусідства» в 7–9 класах ЗЗСО** або для проведення актуальних, корисних і практичних занять виховної спрямованості в будь-яких інших закладах освіти, оскільки його зміст сприяє формуванню соціальних і громадянських компетентностей, зазначених в Державному стандарті базової середньої освіти

Програма «Я. Ми. Країна» була доопрацьована з огляду на очікувані результати навчання і стала 13-ю програмою наскрізного інтегрованого спеціального курсу «Культура добросусідства» для ЗЗСО, яка отримала гриф МОН «Схвалено до використання» (лист ІМЗО МОН України від 15.06.2018 р. № 22.1/12-Г-366).

Оновлений методичний супровід програми **«Я. Ми. Країна»** (**автори-укладачі:** *Маргарита Араджионі, Катерина Зезюлина, Олександра Козорог (головна редакторка)*) стане в пригоді не тільки класним керівникам і викладачам громадянської освіти.

Електронний підручник <https://kdukraine.com/app/uploads/2023/05/i-we-kraina-nova-2022.pdf>

Також він буде помічним педагогам, які викладають предмети соціальної і здоров'язбережувальної галузі, зокрема нову програму предмету «Культура добросусідства» для 5–6 класів НУШ.

Важливо сформувати мотивацію та основні вміння, потрібні для відповідальної участі у громадсько-політичних процесах, конструктивне ставлення молоді до суспільного життя. Юнацтво має навчитися діяти у відповідності до власних переконань і цінностей, поважаючи при цьому права й свободи інших громадян.

Громадянська освіта передбачає інтеграцію соціально-гуманітарних знань та орієнтацію на розв'язання практичних проблем. Інтегративних громадянознавчих знань та має сприяти формуванню активної позиції молоді щодо реалізації ідеалів і цінностей демократії в Україні, а також створити умови для набуття учнями досвіду громадянських дій, демократичної поведінки та конструктивної взаємодії.

З метою підтримки розвитку культури демократії в школах і розвитку громадянських компетентностей варто скористатися :

збірка інтерактивних вправ для розвитку громадянських компетентностей на різних предметах, т.зв. Тулбокс (<https://www.schools-for-democracy.org/onlain-resursy/toolbox>);

Інтерактивний посібник «Як побудувати демократичну школу;

Інтерактивний посібник про загальношкільний підхід до формування демократичної культури школи та розвитку громадянських компетентностей»; цикл онлайн курсів «30 кроків до нової української школи: навчаємо громадянина»;

[«Школа та громада для дитини»](#) .

Джерела:

- Відео «Гідність» (проект «Розуміємо права людини») [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://www.youtube.com/watch?v=4E7UB58R3yY> (дата звернення: 22.06.2021) ;
- Каталог юридичних позицій «4.2.4. Право на повагу до гідності» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://ccu.gov.ua/storinka-knygy/424-pravo-na-povagu-do-gidnosti> (дата звернення: 22.06.2021);
- Зазначені курси допоможуть сформувати цілісне розуміння культури демократії та надихнути на її розвиток та впровадження у закладі освіти.
- Від співпраці до примирення : посібник для лідерів громадського суспільства / автори-упоряд.: М. А. Араджионі, І. В. Брунова-Калісецька, А. І. Гусев, І. Г. Терещенко, Ю. А. Тищенко. – Київ : Золоті ворота, 2015. – 207 с.
- Компас : посібник з освіти в області прав людини за участі молоді [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.coe.int/uk/web/compass>.
- Навчаємо демократії: Базові матеріали з освіти для демократичного громадянства та прав людини для вчителів / Р. Голлоб, П. Крапф, О. Олафсдоттір, В. Вайдінгер; ред. Р. Голлоб, П. Крапф, В. Вайдінгер; Пер. з англ. та адапт. Л. І. Паращенко. – Київ : Основа, 2011. – Т. 1. – 164 с.
- Права людини для дітей : посібник для вчителів та тренерів / Л. В. Денисенко, О. А. Дзюбій. – Київ : Час Друку, 2011. – 260 с.
- Про громадянство України : Закон України від 18 січня 2001 р. № 2235-III // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 2001. – № 13 – Ст. 65.
- Освітня збірка : Усі різні – усі рівні : збірка освітніх методів та теорій / Рада Європи. – Доп. та перевид. у 2016 р.
- Режим доступу: [https:// www.schools-for-democracy.org/biblioteka/posibnyky-rady-yevropy-zprav-liudyny-ta-aktyvnoi-uchasti-dlia-molodi/osvitnya-zbirka-usi-rizniusi-rivni](https://www.schools-for-democracy.org/biblioteka/posibnyky-rady-yevropy-zprav-liudyny-ta-aktyvnoi-uchasti-dlia-molodi/osvitnya-zbirka-usi-rizniusi-rivni)

- Соціальна згуртованість через участь молоді : посібник для тренерів. – Київ, 2021. – 128 с

Новий 2024-2025 навчальний рік знову буде розпочато в умовах війни.

Сьогодні життя ставить перед нами непрості завдання. Віднайти рівновагу духу, вчитися реалізувати себе і свої можливості у сучасному світі – цього ми повинні навчати наших учнів. А тому маємо навчити себе. Тривалий стрес виснажує нас і на фізіологічному, і на емоційному рівнях. Ми чутливіше та гостріше реагуємо на подразники, збільшується тривожність, рівень страху; ми постійно сконцентровані та в очікуванні чогось, а це виснажує організм; ми стаємо апатичними, депресивнішими, менш терпимими, менш емпатичними, гірше регулюємо свою поведінку. Взагалі ВООЗ прогнозує, що до 2025 р. кожен другий українець може зіткнутися з проблемами у сфері ментального здоров'я. Слід усвідомлювати, що людська психіка надзвичайно адаптивна і здатна опрацьовувати горе, втрати, стрес тощо. Ми народжуємося вже зі здатністю до відновлення і коли хоча б трішечки повертаємося до звичного життя, наш організм відновлюється дуже швидко. Завдання психіки зараз – витягнути нас з ситуації, яка склалася, максимально збереженими. Ми добре та гідно проходимо колективні випробування. Це автоматично запобігає утворенню ментальних розладів потім – бо не так сама подія завдає травми, скільки те, як ми себе у цій події відчуваємо.

Опори можуть бути зовнішні — це оточуючі люди, які підтримують нас та навколишня ситуація, у якій ми перебуваємо. Але ці опори не завжди стабільні, тому є більш надійні — внутрішні.

Внутрішні опори — це той психологічний фундамент, який допомагає встояти у складні періоди. За звичайних умов людина спирається на власні ресурси, постійно поповнюючи їх через взаємодію із зовнішнім світом. Під час війни ці механізми змінюються, звичні способи самовідновлення можуть ставати недоступними. Зникає можливість повноцінно подорожувати, спілкування і

взаємодія з близькими людьми можуть ставати обмеженішими. Тоді постає потреба у пошуку нових ресурсів, способів відновлення.

Нам потрібно:

- розвивати самостійність;
- навчитися і навчити дітей брати відповідальність на себе;
- знаходити найкраще рішення, аналізуючи різні ситуації;
- виховувати духовність;
- стабілізувати емоційний стан кожного;
- зберігати психічне здоров'я.

За звичайних умов людина спирається на власні ресурси, постійно поповнюючи їх через взаємодію із зовнішнім світом. Під час війни ці механізми змінюються, звичні способи самовідновлення можуть ставати недоступними. Зникає можливість повноцінно подорожувати, спілкування і взаємодія з близькими людьми можуть ставати обмеженішими. Тоді постає потреба у пошуку нових ресурсів, способів відновлення.

Усвідомлення власної національної ідентичності, переосмисленні історії, культури – може ставати одним із таких джерел. Приєднавшись до цього потужного ресурсу, ми наповнюємось та водночас беремо на себе відповідальність нести ідеї честі та гідності людського буття.

Бути сильними і мужніми, допомагати тим, хто потребує допомоги. Мати сміливість приймати інших такими, які вони є, і – приймати себе... Усвідомлювати свої сильні сторони і обмеження, які згодом можуть перерости у розширення і нові можливості. Поважати себе і прагнути до порозуміння з іншими. Але не ховатися за спинами, а нести свою думку, з розумінням того, що вона не єдина, але унікальна у своєму роді, цінна серед інших. Вчитися слухати і чути, дослухатися до інших, і дослухатися до себе. Шукати своє місце у хаосі, але розуміти, що цей пошук – то процес, яким можливо

насолоджуватися. Нести людяність у світ і плекати її у собі. Адже світ починається з тебе.

ТОКІППО пропонує для закладів освіти області **тему Першого уроку: «З вірою в серці! З наснагою в душі!»**. Зважаючи на автономію закладів освіти, кожен заклад освіти може самостійно сформулювати тему.

Також у перший день навчання класні керівники повинні обговорити з учнями питання безпеки під час освітнього процесу в умовах війни. Рекомендуємо скористатись ресурсами на сайті ТОКІППО <https://tokippo-vijna2022.blogspot.com/>

ЗВЕРНІТЬ УВАГУ! На сайті ТОКІППО діє рубрика «Скарбничка досвіду виховної роботи в умовах воєнного стану» https://tokippo-vijna2022.blogspot.com/p/blog-page_6.html, що постійно оновлюється. Ви можете скористатись представленими матеріалами, а також надсилати свій досвід у центр виховної роботи, захисту прав дитини та громадянської освіти для подальшого розміщення на сайті.

Разом з тим, рекомендуємо проводити тематичні заходи із залучення відповідних фахівців оперативно-рятувальної служби цивільного захисту, ДСНС, національної поліції та інших державних / недержавних або міжнародних установ / організацій (урядових, неурядових та комерційних), які мають право реалізовувати проєкти або програми з навчання населення щодо ризиків від мін ВНП. Запорукою безпеки людей є знання та виконання правил безпечної поведінки в умовах наявності мін та ВНП. Золоті правила безпеки: НЕ чіпай! НЕ підходь! Телефонуй 101!

ЗВЕРНІТЬ УВАГУ!

У вересні-грудні 2024 року ви можете взяти участь у методичних заходах, які організовує Центр виховної роботи, захисту прав дитини та громадянської освіти:

- Школа управлінської майстерності для кураторів та лідерів учнівського самоврядування (вересень)

- Постійнодіючий семінар для директорів ЗПО “ Трансформація освітнього простору закладу позашкільної освіти (вересень)
- Тренінг “Самоцінність та внутрішні опори як основа формування цілісної і ціннісної особистості” (жовтень)
- Творча зустріч «Інноваційні форми роботи з батьками з національно-патріотичного виховання» для педагогів організаторів та класних керівників (вересень)
- Семінар «Маркери сформованості патріотизму у контексті творення виховної парадигми закладу освіти для консультантів ЦПРПП (листопад)
- Вебінар «Українізація в освіті: сучасність і стратегії на майбутнє» для педагогічних працівників (жовтень)
- Тренінг “Самоцінність особистості - ресурс українця в контексті ціннісних орієнтирів УХВЛ” (жовтень)
- Вебінар для голів МО класних керівників з питань впровадження реформи шкільного харчування та збереження здоров’я (вересень)
- Засідання круглого столу для заступників директорів з виховної роботи, голів МО класних керівників «Формування інноваційного здоров’язбережувального освітнього середовища» (листопад)
-
-
- Онлайн-зустріч “Самоменеджмент як чинник професійно-особистісного розвитку педагога для методистів ЗПО (листопад)

СПИСОК РЕКОМЕНДОВАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Візія майбутнього освіти і науки України. – Міністерство освіти і науки України.
2. Про затвердження рекомендацій слухань у Комітеті на тему: «Освітні втрати й освітні розриви на рівні загальної середньої освіти: вимірювання та механізми подолання» - рішення Верховної ради України (До протоколу № 122 від 07 червня 2023 року)
3. Бех І. Д. Шляхом злагоди до процвітання // Про національну ідею в становленні громадянина-патріота України / І. Д. Бех, К. І. Чорна //

4. Бех І. Д. Патріотизм без ретуші / І. Д. Бех // Педагогічна майстерність як система професійних і мистецьких компетентностей: зб. матеріалів XII Міжнародних педагогічно-мистецьких читань пам'яті професора О. П. Рудницької/ [гол. ред. Г. І. Сотська]. - Вип. 6 (10). - К.: Ін-т пед. освіти і освіти дорослих НАПН України, 2015.-С. 11-15
5. Кремень В. Г. Людиноцентризм в освіті: сучасний напрям розвитку духовності нації / В. Г. Кремень // Педагогіка і психологія. - 2006. - № 2. - С. 17-30.
6. Чорна К. І. Виховання громадянина, патріота, гуманіста : навч.-метод. посіб. / К. І. Чорна. - К.: ХІК, 2004. - 96 с.
7. Шкільна І. М. Патріотичне виховання старших підлітків у позаурочній діяльності / І. М. Шкільна // Виховуємо громадян України : наук.-метод. посіб. / авт. кол. за заг. кер. К. І. Чорної. - Черкаси : Вид-во ЧОПОПП, 2012. - С. 80-122.
8. Протимінна діяльність. Процеси управління. Основні положення: ДСТУ-П 8820:2018 – [Чинний від 2018-04-01]. – К.: ДП «УкрНДНЦ» 2018. – 62 с. – (Національний стандарт України).
9. Керівництво по застосуванню міжнародних стандартів протимінної діяльності: ДСТУ-П ІМАС 01.10:2016 – [Чинний від 2016-09-01]. - К.: Держспоживстандарт України 2016. - 22 с. - (Національний стандарт України).
10. Словник термінів із розмінування, визначень і скорочень: ДСТУ-П ІМАС 04.10:2016 – [Чинний від 2016-09-01]. - К.: Держспоживстандарт України 2016. - 40 с. - (Національний стандарт України).
11. Управління інформацією у сфері протимінної діяльності: ДСТУ-П ІМАС 05.10:2016 — [Чинний від 2016-09-01]. - К.: Держспоживстандарт України 2016. - 15 с. - (Національний стандарт України).
12. Навчання ризикам небезпек від мін та вибухонебезпечних залишків війни: ДСТУ-П ІМАС 12.10:2016 – [Чинний від 2016-09-01]. - К.: Держспоживстандарт України 2016. - 25 с. - (Національний стандарт України). Ефективні методи навчання